

ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (12446)

1984 чылдың март 4, воскресенье

1925 чылда үндөжилтигинен

Өртөз 3 көп.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИ

Соңгулда участоктарының экирти бөгү ажиттыңан. Советтер чуртунуң хамаатылары соңгуур эргезин боттандырыры биле соңгулда участоктарына далайып эгелзэн. Оларны «Ирип моорлаңар» деп чалаага найдаа уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Сөвединиң он бирги чыгыштың соңгулдаар хунун бистиң республиканың ажилчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дамай, политиктиң надурлушкунуң байдалына уткаан. Он бирги беш чылдың үшкү чылын дына хой коллективтер чедимшикниң дооснаш, дыңзыг базымнар биле бо чылче кирген.

1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиң болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын күүседир дээш Бүгү-үмөл социалисттик чарымынга Кызыл районда «Тиилелге» совхоз тилеки болгаш СЭП-тиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ-тиң шилчир Кызыл тууга-биле шаңкатышкан, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Бүгү-үмөл Хундул сабырашкан кирген. Ол ышкаш РСФСР-ниң экономиктиң болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын чедимшикниң күүсидир дээш Бүгү-россияның социалисттик чарымынга Тыва АССР, Кызыл район, «Тес-Хем» болгаш «Алдан-Мадыр» совхозтар тустук тилеки болуп үнгүлзүш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл туктары биле шаңкатылааннар.

Бөгүн соңгулчулар коммунисттерниң болгаш партия нежигү-нү эвтериниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылашкынын бээрлер. Олар биле соңгулда мурнунуң хурдаларына ижин-нара чоңа чугаалажып, боттарының чыгырларын бергенер. Төлөпиглериниң төлөпигин куш-ажылчы коллективтериниң депштингенге олар бүзүрзээр. Оларны аразына коммунисттер, комсомолчулар, нежигү эвтер, албан-хажычулар, ажилчылар агынып, нэзэ ажил-агынчы төлөпигчилери, эр болгаш херэзжен хамаатылар кирген. Соңгулда боллетеннеринде партия ажилдашчызы Г. А. Ширининиң, туудугу Г. А. Иванованың, эртемден В. Л. Лавыгиниң, хойжулар Б. Д. Теңиңиниң, А. Т. Араханянның, бригадир Ф. А. Родионованың, ССРЭ-ниң министри Е. А. Козловскийниң, саанчы М. Х. Д. Монгуштуң, механизатор Г. В. Новиковуң, ажилчы А. А. Н. Хертектиң, журналист П. А. Наумовуң, ажил-агынчы ууртукчу В. О. Оюнуң аттары бар. Хейниги болгаш күрүне айтырлары шиттирлер төлөпигчилер ол. Оларга бузуурел бо хүн чүдөн арат кыптыккан.

ССРЭ-ниң Дээди Сөвединге болган сөөлү соңгулдаалардан бир эртен үеде бистиң республикавыс бодунуң хөгжүлдезинге чаа-чаа бекитериниң чедип алган. Республиканың коммунисери, ажилчы чону, бүгү совет улус-биле бир дамай, СЭП-ниң XXVI съездининиң, партия Төп Комитетиниң, оң караазындагы Пленумдарының шиттирлерин, он бирги беш чылдың планнарын боттандыра дээш үрөтүңелдиг ажилдап келген.

Үлөтүрүнүң кол бүдүрүлгө фондунулар эртен үш чылда 7,2 хуу улгаткан. Беш чылдың үш чылдарының планнары кол техника-экономика ийгүлүгүлөр талазы-биле күүсеттинген. Үлөтүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 4,9 хуу улгаткан, куш-ажылдың бүдүрүлгөү—6,9 хуу бедзэн. Продукцияның бүгү немей өзүлдө куш-ажылдың бүдүрүлгөүлүүн бекиткенден чедип алдыган. 1981—1983 чылдарда 366,5 миллион рубльдиң продукцияны сайгарган. Ол дээрзе, улус ажил-агынчы планнарында көрдүнгөндөн 6,3 миллион рубль хой.

Тууду организациаларының болгаш тууду индустриязының бүдүрүлгө базасы беш чылдың эртен чылдарында элзэн бымыккан. Тууду организациаларында куш-ажылдың бүдүрүлгөү 13 хуу бедзэн.

Кызылдың төп электростанциязыга бироззигле шахта 75 тонна изиг бус бээр котелдар, чылда 400 автомашина-ларның техниктиг хандырылга станциязы, «Тыва көдөз тууду» трестинг демирбетон кымылар заводунуң ийги элзээ, электр дамчыдылгызының шугуулары болгаш улус ажил-агынчы өскөдө хой туудулары ажилдап кирген. 315 муң дөрбөчүн метр ажыг шалдуу чуртталга бажыңнарын, 6868 өөрөчкүн өөренир школалары, школа назыны четпез уруулар болгаш култура албан черлери туттунуу лаан.

Эртен үш чылдарда нэзэ ажил-агынчы бүдүрүлгөзү улам хөгжээн. Оң материалдыг базанын быгылаарына ону беш чылдың 3 чылдарында 7,8 млн. рубль хой күрүне үндүргөн. Совхозтар 918 тракторун, тараа ажаар 201 комбайны, хой сааныг автомашинаны, өскөдө техника-ны, дериж-херекселерин алган. СЭП-тиң (1982 ч.) Пленумунуң шиттирлерин өзүгээр совхозтар күрүнениң садып алыр өртөктеринге 32 млн. рубльдиң немелде төлөвирин алган.

Мал продуктуларын күрүнегө садарының эртен үш чылдарының планнары күүсеттинген.

А бо чылын, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур база хой-ле чүүлдерни кылыры планнаттынып турар. Республиканың ишчилери боттарының салган сорулгаларын СЭП-тиң декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумдарының негелделери биле дүшүргөн. Куш-ажылдың бүдүрүлгөүлүүн планнаттыгынаан 1 хуу бедиткеш Тыва АССР-ниң үлөтүрү 1,3 миллион рубльдиң, продукциязын немей бүдүрер, нэзэ ажил-агынчы 1,1 миллион рубльдиң продукциязын немей алыр, чонунуң амыдырал хандырылга болгаш чуртталга-коммунал ажил-агынчы бүдүрүлгөлери 52 муң рубльдиң немелде ачыгуузын чедирер, продукцияның ботүңезин чигеткенниң күсүлө биле улус ажил-агынчы 1 миллион 400 ажыг муң рубльдиң арыг орулгаларын алыр. Ол ышкаш чонунуң амыдырал хандырылгазы экижирер, улус өвөрдиге, медицина хандырылгазы бурунгар базымны кылыр.

Империалисттик бөлүктөрдүн буруузу биле делегейде байдал чигиленип турар. Аңаа республиканың куш-ажылчы коллективтериниң нежигүчүлери, өвөрдиге черлеринде сургуулар, студенттер шалыпчы ажил-биле, эки өвөрдиге биле харылап турар. Олар бөгүн хандырылы, күрүнелер бүтүңиниң ажилы чоң чоруну хандырылы, күрүнелер аразында кады ажилдажылганы калбартыры болгаш ханылаары, ленинчи даштын политика дээш бадылаарлар. Шупту соңгулдааларже, эштер!

Совет Тываның ажилчы чоннары соңгулдаар хунун төлөтүп уткаан

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дугу» комбинаттың коллективни 2 айны планын хуусаа бетинде, февраль 24-те күүсөткөн. Эртен ийи айны планын үүрмөктөп сорттар комплекс — февраль 26-да, бедик сорттук руда болбааырадыр цех—февраль 27-де күүсөткөн рапортааннар.

Комбинаттың цехтери, бригадалары, элчеглери чедимшикниң ажилдап келген. Бедик сорттук руда болбааырадыр цех 3410 тонна даг-дугун берген. Ол пектен Д. К. Дүктен-оолдун ууртуканы № 2 элчег февральдың планын 6 хонук эрте күүсөткөн. Мурнакты элчег — социалисттик чарымын тилекчилер.

УСК-дан № 5 элчег (улуг мастери Д. Ш. Кулар) 55049 тонна руданы арылап, болбааыраткан. Планын ажыра күүсөткөн. Ол ышкаш УСК-дан Т. П. Баранованың, бөдүүн руда цехинде В. М. Ипатованың элчеглери база эки көргөзүлгөни чедип алганнар.

Транспорт цехинде БелАЗ чолаачылары 3723 тонна даг массасын арылап фабриказының цехтеринге берген болгаш ийи ай планын 105 хуу күүсөткөн.

«Совет Тываның» 40 чылдагы — шалыпчы 40 не-

дела» девизтик чарыш чолаачылар, өрүмнекчилер бригадаларының, экипажтарының аразында калбарган. Сески неделяда Ю. С. Артамовуң, В. Д. Козловуң экскаваторлар экипажтары эки бедик көргөзүлгөни берген. Өрүмнекчилерден Ю. И. Шербининиң, К. Ч. Ооржактың бригадалары сески неделяда тилекчилериниң одуруун баштап турар.

Транспорт цехинде 80 чолаачы сески неделяның планын ажыра күүсөткөн. Оларны аразында Н. Д. Хертең, Д. В. Лукьянов, А. В. Капулич болгаш оондаа өскөлөр бар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ТУКТУ

1983 чылда экономика ийгүлүгү болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын чедимшикниң күүсөткөн дээш, суурлар болгаш көдөз Советтер аразында Бүгү-россияны социалисттик чарымынга тилекчилер болгашы дээш Кызыл районунуң Каа-Хем суур Сөвединге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун тысыр шиттирлерин берген.

Шилчир Кызыл тукту тысырыла тураскаал калбарып хурал Кызыл районунуң «Мир» Култура бажыңына болган.

Каа-Хем суур Сөвединиң

ТЫВЫСКАН

күүсөткөнүң даргазы Александр Васильевич Саруловук байгыр хуралда айткан. Аңаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы бирок ораахтык эки В. В. Добромослов хуу талалып, көдөз Советтик ажил-агынчылар ийи бирги беш чылдың өскө чылында чедимшикниң доктаан, моон-ла сонгар чедимшикниң болурун күүсөткөн, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун тысыр-нап.

Каа-Хем суур Сөвединиң депутаттары, куш фабриказының ажилчылары В. К. Шумов, № 2 коопу чорур механизматтыгына колонианың кол экономай Л. В. Машенкина, «Кек-Тей» совхозтун секретару Ю. А. Кариленико олар сепал берген. СЭП-ниң обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелине өөрүп четтиргенин илеретип, бедик шаңналар улам соруу кирип, Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур планын оонадалары хуусаа бетинде күүсөткөн ажил-агынчылар мурнундан илеретилээр.

Бистиң көрр

ХОЙЖУ КОДАННАРДА

Өвүр районунуң «Коммунизмге орук» совхозтун анык малчыны Болхоз-оол болгаш Светлана Кара-Монгуштарың кадарыны 350 хойнуң болбааызын эки доозулган. Оларны көдө-мөндө хураган онча-менди дорууп турар. Анык хойжулар төрүр чус хойлан 100 хураганы алыр бо чылгы социалисттик хуу-дээлгезин ССРЭ-ниң Дээди Сөвединге соңгулдаар бүдүү-үндө күүсөткөн. Боттарыны куш-ажылчы чедимшикниң соңгулдаар хунуңе

тураскаалдып турарлар. Олар эртен чайгы, күсүк сезоннарда кыштаглаашгына хынамчалыг бедикте-нип келгени кышты эки өрттиреринге магадылал болган. Малчыл өгүлде боттарыны күжү-биле 20 тонна сизгени, 10 тонна кексүлэ кезип бер-леткеш, кыштагыче сөөгүн алган. Кургат өдөкти база бөлүп бедиктеген.

Кара-Монгуштарың кыш-таанда байдал эки, хойнуң күш-дегенди шырап, чаш хураганырга суг, мал чемын чечир.

«Алдан-Мадыр» совхозтун Бора-Тайга салбырында Са-рылар Дегериниң болгаш Алдетиң Сарыларын кыш-таандында төрүр хойнуң күш-дегенди шырап. Котан-нарда төрөз хойларга, чаш хураганырга мал чемын, сүтү чечир-биле берип турар.

Ол хойжуларын каймык-ла төрөз 81 хойлан 86 хураганы онча-менди доруу-турар.

Бистиң көрр.

КВАРТАЛДЫҢ АЖЫРГАН

«Совет Тыва» совхозтун ажил-агынчы ССРЭ-ниң Дээди Сөвединге соңгулда-ларга куш-ажылчы чедимшикниң ужуракан. Хуусаа бетинде, марттың 1-ге чедир, бирги кварталдың планын күрүнегө суг дууа-рының талазы-биле 136 хуу, эрттин 113 хуу күүсөт-тинген совхозтун ажил-агынчылары партия райко-мунга, район Сөвединиң күүсөткөнүң рапортаан. Ычангаш совхоз ол тала-зы-биле квартал планын 2 ай дүргүзүлдө күүсөткөн ол.

Часкы хову ажилдарыга бедиктедди совхоз бүтүрү-нүлде дооскан. Тракторлар, көдөз ажил-агынчы машина-лары шупту септеттинген.

«Совет Тыва» совхозтун ажил-агынчы март айда пландан ажыра 10 тонна сүттү, 5 тонна эртти дууа-рын хууулуң турар.

Н. ТОВУУ.

ИЙИ АЙНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың даг-дугу арылаар фабриказы-ның куш-ажылчы коллективни Тываның ССРЭ-ниң составында 40 чылы болгаш комбинаттың түргүстүгү-нандан бээр 20 чылын төлөтүп уткуу дээш социалисттик чарымын калбарташ. Сорттук даг-дугун бүдүр-гөни болгаш арыг продукция бээриниң талазы-биле бо чылдың ийи айларының хуу-ре планын февраль 24-те чедимшикниң күүсөткөн.

Ак-Довурактың даг-дугу тысырчылары эрес-шудуру ажилдап, бүдүрүлгенин тем-пизин кошпаташп турар. Оон туннелинде сорттук даг-дугу бүдүрүлгөни январь планын хуусаадан 4 хонук мурнай күүсөттинген, айны артык хунуриде пландан ажыра 1434 тонна сорттук даг-дугун бүдүргөн.

Бүдүрүлгенин цехтериниң болгаш элчеглериң хой нуруузуңуң ол үеде планын даалгаларын ажыра күүсөт-келзэн, Чизээ, руда үүрмөк-теп-сорттар комплекс

улуг мастери Н. К. Теплы ууртуканы № 1 элчег айны эртен хунуриде 34440 тонна руда үүрмөктөп-сорт-тар планын 41220 тонна чедирген. Даалгалыг 6780 тонна хой руда болбааы-рынан ол ышкаш ында № 5 элчег планга немей 16499 тонна руданы үүр-мөктөп сорттаан.

Бедик сорттук рудадан даг-дугу арылаар цехте бүдүрүлгөни хоошуну, комму-нист Д. К. Дүктен-оолдун № 2 элчег 331,72 тонна ут-куштур планын немей 106,75 тонна даг-дугун арылаан. Ол цехте Г. П. Лопатиниң № 5 элчег даалгалдан 64,26 тонна хой продукцияны бүдүргөн.

Улуг мастери В. М. Ипатованың № 5 болгаш Т. В. Скорыхтың № 3 элчеглери даалгаларына немей тус-тузунда 46,9 бол-гаш 39,4 тонна сорттук даг-дугун бүдүргөн. Ычангаш айны ийи он хонунда эки бедик көргөзүт чедип алганы дээш В. М. Ипатованың ууртуканы № 5 элчег ак-шанналы-биле шаңнаан.

Магачин-даа, автомашин-ге-даа салгылашп турар үе-зилде планын оонадалары ол доктаамал күүсөткөн келген. Районун херекчилер ийи-тилекчилер автомашин сал-гы-чолаачыларының аратында социалисттик чарымын тилекчилер.

Малчы коданнары айттыны үнүтериниң бетинде, чедир барааннары чыгыг өзүгээр четчелзэрин ол утпас. Оларны чедирп чораш, дедир эвтерде, дарааында ө-дөдө эвтер барааннарың даңкызын түргүзүп алыр. Ам

гежили — садыгы-даа, чо-лаачы-даа.

Магачин-даа, автомашин-ге-даа салгылашп турар үе-зилде планын оонадалары ол доктаамал күүсөткөн келген. Районун херекчилер ийи-тилекчилер автомашин сал-гы-чолаачыларының аратында социалисттик чарымын тилекчилер.

Малчы коданнары айттыны үнүтериниң бетинде, чедир барааннары чыгыг өзүгээр четчелзэрин ол утпас. Оларны чедирп чораш, дедир эвтерде, дарааында ө-дөдө эвтер барааннарың даңкызын түргүзүп алыр. Ам

К. САТ.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ-ЧОННУҢ ПЛАНЫ

Москваның Куйбышев районунуң соңгулчулары-биле ужуражышкыга СЭП-тиң Чигине секретары эш К. У. Черненкоң чугаазын совет глус изин-биле деткип турар.

ТАЙЫН ХЕРЕК

Чаш чылдарында дайын халавын көргөн болгаш тай-быны дына-ла үнөткөн мей. Аны дээринде ааңага, чурт-таар, ажилдаар аас-кейли дээш бистиң совет улусуус дына-ла улуг кады-бергени көргөн.

Бистер чүнү-даа утпаан бис. Ычангаш, бистиң Тө-рөз чурттув кырынга дайын чанымы дыналабыз дээш бүгү-ле чүүлдерни кы-лыр бис. Коммунисттик пар-тияны болгаш Совет күрү-нениң тайбына чүткүдүн эш К. У. Черненкоң Мос-кваның Куйбышев соңгулда-оругунуң соңгулчулары-биле ужуражышкыга чуга-зы бедиктеген. Ол чугула укур-дугалыг политиктиг ажилдарыңе, чер кырыны улустарының айымы чок чо-руун хандырыгыч утпаан.

Н. СУРЖИНА. ССРЭ-ниң улустун арти-сти, Днепротровсктиң кү-рүнениң опера болгаш ба-дет театрының солисти.

Мен бодум мал ажилчы-га доктаамал ажилдап кел-дим. Авам-даа, ачам-даа малчы улус. Оларны соом сатпал, хойжулаанымдан бээр чөрөн хире чыл чедип турар. Эртен чылын төрүр чус баш хойга оонаштыр 128 хураганы, бир баш хойдан 1,4 килограмм дүктү ал-дым. А бо чылын, Совет Тываның 40 чылында, оон өрү көргүзүлгү болур дээш ажилдап турар мен.

М. БИЧЕ-ООЛ. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг соңгулчу хойжуу.

Монгу-Тайга район.

М. БИЧЕ-ООЛ.

БАДЫЛАП ТУР

Чыккал, наадым болур дээш, Сөнгү, мурнуу шуушман чон Сыгыр даңдан туруп алла Соңгулдаже басып орлаа: Башкы, ичи, малчын, саякчы... Басып орда төмөс-ле-ди!

Чедон харлыг кырган өгбө Бюллетеньни холга алгаш, Чеге буян донтаазын дээш, Бүгү чонче кыйгы салды. Кыстар, оолдар — чалыы салгал Кыгырыгыну хүлээп алды.

Өндүр улуг сайзыралче Өргүн чонум басып орда, Өрү хүнүм херели дег, Өөрүшкү-шырайларда: Чымыш-иштиң чону болгаш Шырайлары чырык-чырык.

Делгем чурттуң хамаатыым Депутатка депшиип ап, Чонук берген идегелин Чогутун деп йөрзеп тур бис; Өртөмчеге тайбың дигип, Йөрзеп салып, алган тур бис.

Нен дээр адаа бөмбүрзекке Нөгө-буга ушун дээштин, Маска, Надыр ажил чепсез Маадыр холдар тутсун дээштин — Төлөпиг дээр оглу, кызын Төрзөн чуртум бадылап тур.

Н. ООРЖАН.

ТЫВА ЛИТЕРАТУРА НЕДЕЛАЗЫ

Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскалган тыва дил болгаш литература неделазы Танды районук Элгес ортумак школазында эртин турар.

Школань коридорун неделаның темазына дүүш-түр дээр. Ханаларда Тываның эртен болгаш амы үезинин дугайында стендлер, булуңнарын аяныгы кылдыр дөлгөзө аскан. Өреникчилер аразында чурчап чуратканын, кылган кылгаларын, аш-чемин, дараан идик-хептин конкурстары, викториналар чарлатканын. Ук неделаның база бир солун чүүлү — «Тыва дилдиз өренип тур бис» деп орус өреникчилерин кирип турар болгунуң ажалы. Олар адаа Тываның дугайында тыва аас чогаал дугайында болгаш тыва чогаалчыларын чогаалдарын өренип турарлар.

Февраль тончүзүнде класс аайы-биле пионер чымыштарын болгаш класс шактарын тусту-тусту кластарга эрттирген. Адаа өреникчилер сохостуң муракчыларын, күш-ажылдын хоочуннарын чаап, олар-биле ужурашканын. Аалчылар — Тома аттың сохостуң хоочуну.

Чуу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдык Кызыл Тук орденин эдилектизи В.К. Д. Монгуш, хоочун туудужу, О. Д. Монгуш болгаш өскелер-даа уругларга боттарынын күш-ажылды амыдарынын дугайында солун чугааны кылды бергенер.

«Чечектел-ле, төрзөн Тыва» деп темалык аякык дожунна чыккы эртен. Чалатан аалчыларын аразында — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустун артистери Кара-мыс Намзатовна, Максим Монгушхоочун Музуктар, Олар уруглар-биле солун чугааны кылды, концертти көргүскенер. Ол ышкыш «Акира Куросава тырттырып тур» деп кинону уруглар соңуругааннар.

Ук дожунна чыккына районун школарларын пионер жоктайлыгы кирип, дүржүлгө солчул, сайгарылта семинарын эрттиргенер.

Н. ОЮН.

БАШТАЙГЫ СОҢГУЛДАНЫ КӨРГЕНИМ

Бөгүн чуртувуста улуг байрал — ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинге соңгулдап хуну. Бүгү совет кижилер оң байырлапды бекке көдүрүшкүн болгаш күш-ажылчы чедикшиинер-биле уткуп турар. Ажалчы чон боттарынын төлөттиг оолдар, кыстарын ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинин депутаттары кылдыр соңгул, оларга улуг идегиди көргүзүп турарлар.

Бистиң Тывага баштайгы соңгулдар болгашында бээр 40 чыл чоңушалаан. Ол төөгүлүт хүнде соңгулдага өң баштай кирип, бадылаан кижилер хамаан чон, бичин олак мен безин ону утпас мен.

Ынчан бистиң аалымыс Тандынын Хады-Бажы деп черге кышпаан. Аалымыс чоогунга турган дээрлерге аякыс күрүне даганын тыртып алышкан турган. Ол кызын соок болгаш хар кызын-даа болган болза, час хенертен дүжүп, чер карып, чыдып эгелзэн. Далган тыртары-биле Хады-Бажыне шуужуп турар шапактыг кишилер ховартаан.

Тыва-та өл үеде дээр-белер чындаа ийи-үш бажиңарга, чоок-кавынны аалдарыңа соңгулдар болур дугайында чугаа дыкканын.

Соңгулдар хунуң дугайында чар салган сургакчылар кожуун төвүнде-даа, сумудан-даа кээп-ле турган. Бир-ле хүн аалымыска бир анык оол-биле кады ак аыттыг, сумка дергилзэн акый келди. Ачамны база оң кады аылдап турган эштерин ол кыйгырткан алды. Мендешем, даңза солукшам, ачам айттырды: — Часкы чизе эгелэй бергени ол түве-дир аа?

Дынаан-на болгай силер, соңгулда болур. Ынчанга ача кирип кижилерин бүртүкчүл кылып чорутуруус ол — деп, ол харылаан.

Авамнык, ачамнык дээр-беле аылдап турар кижилерин атсынын, төрзөн чымыш, арбанын дугайында демзин айттырды, анык оол бижип, демдеген ап олар болду. Оң чанычыне оң бергеш көрүмге дыка-да бижип кирип чорган. Ужуктерин түдүшүр бижип, карадакынык бажы дээрге сазына чүлге чүгүрүп билер. Бистиң дээр-беле яне шыырак бижип Алаш-оол-даа ачаа чептесчире. Бүртүкчүл соңгулда олар соңгулдакыңа калган болурун, ачаа канчаар кириптин тайдырлааш, Бай-тан, Кара-Суг, Хады-Ужуну, Кызыл-Эрикти, Ижит-Дакны, Кара-Чырааның хамык чону маңаа чыгыр деп чугаалаан. Ачам-биле эки соңгулда эртер бажыңыкы алыжып хирээлээр, чар далаат алганнар.

Ол улус чоруткан соонда, дээрбелер адаанда озолааш бажыңы дээрбе ажалчылар арытпап-аштап, чугайлап, одап эгелзештер. Бир хүн барып көрүмге, ол бажың иштинде кызыл постер-биле шып каан солдар кырында бичин дептерлер салып каан болду. Ханалар — Ленин, Сталин бажыңларын чурттары, — лоуэсчир. Кирип аякы асында ССРЭ-ниң Судде демдөн кызыл туктар хаажылап алган турар кылдыр чураса аскан. Ак сазында парламат үжүктөр-биле «Шунту соңгулдарың» деп бижкен кыйгырыгың үжүгүлп номчул турдум.

Бүгү улуг улустун база мээң соңуугап мааназын хүн-даа келген. Ол эртен отуп эрзириме, өгдө кыл-даа чок. Уе халааш, донгелзеш харал көрүмге соңгулда бажыңың чанында кижин-даа эмчек. Бажыңың чанында кызыл тук аянык ааскоч, чоргар кирип тур. Ошкулдерин ийи-сүт белдиринде булунче ай депмеш.

ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Сибириниң улуг хоорайларының бирөөн Иркутск — студентилер хоорайы. Уни-верситет, эртем-шницил дээш өске-даа хей санын институттар, тускай ортумак өөредилге черлери дээш кы-зын ол дээр боор. Чаа-ла өөренип эгелзэн, хоорай-биле шоолуг таныш эвес улус бистере ону тодаралып чугаалааткы безин берге.

Иркутскиниң саң-хөө техникумунда Тывадан барган чээрби ажал оолдар, кыстар өөренип турар бис. Бистин-биле кады орус, бурат, якут дээш өске-даа националның төлээлери сургудалар өөренип турарлар. Бистер шунтувус өске эш-өөрүс-биле кады эл-байырларды чуртлап, өөренип турар бис. Өөредилге-даа бот-боттары-мыска дузалаапып, хостуг үезинде солун кижээлери эртерип, бөлүктөривис аайы-биле кино, цирк, театрге чоруп турар бис.

Төгүлүг, тураскаалдык черлер хоорайда кончуг хей. Ылангыч денабистер музейи, Монге отту, аякы музей — Карл Маркс кудумчузун көргөнивис бисе солун болган. Бүгү чуртка чоокта чаа эркен камгалам массалык ажалдар айыңа идеялгил кириштивис.

Саң-хөө техникумунга өөренип дээр күнелим школа-чы чылдарым-да-ла тыттып келген. Бухгалтер болушкар мен. Школа соонда дораан кирип шыдаапын барзым-за-даа, келер үеде иштин мергежил аайы-биле күрүн баанымынга бир чыл аялыдамын менээ улуг идигин берип, улаштыр өөренип киреринде дузалап болган.

Совет хамаатыы анык кижиниң эртем-билиг чедип алырынга бүгү байдалдар таарымчалыг. Сеткил-сагы-жыңга тааркыр мергежилди иштин алып арга бистин шунтувуска магадылашкан. Ол дээр Коммунист партияга болгаш совет чан-закка четтирдивис.

Бо техникумда бисти өөредип турар хүндүлүг бажыңарымыс Антонина Ивановна Кругляк, Нина Евгеньевна Гладышева, Людмила Ивановна Степанова болгаш өскелерге-даа өөрүп четтиргенивисти илеретип турар бис. Эртем-билиг чедип ал, бүгү-ле эки чүүлдерге өөренип, чачыгып алың дээш бажыңарымыс чүткүлдүг аякылап турарлар.

Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинге соңгулдап хуну. Бир-ле дугаар соңгулдадагы кирип мен. Тай-быс чагай аас-кежиктиг совет амыдары дээр бажы-лаар мен.

М. МОНГУШ, Иркутскиниң саң-хөө техникумун сургутуу.

Каапкаанын соонда, агитатор Лабга улусту хавак кырыпга даярда олурткан, хураалды берди. Ол ачаа фронтта совет шериглерин тилдештериниң, ССРЭ-ниң хүрээлелинде кирген Тываның ажал-агыялы чедикшиинерин дугайында солун илеткеди кылган. Оон анында ол чакы тарылганы чер болганынга лан-чаар чорударын, дүк кыргылдазын органиастыг эртерип, күрүнеге мал сар-дыр хүдээлтиг арбан аяла-да күөсүдир ужулгуп дээр-зек аска сагындарган.

Ол байырдыг хураалдын соонда соңгулдань дарагы-мыр тураларыне соңгулда хажрактарын чүк-тегилекем чоруткан шак-кычыларын манал турганнар. Оларныкы кандыг байдалдарга соңгулду турарын чугаалаапып, келер шагын дөвөрилеп санал турганнар.

Шак ол улуг чымыс соонда ачамның-даа, оң эштериниң-даа, өске-даа кижилерин аякылар хей-ады көдүрүп, өрес-кежээк дамна барган ышкы болганын сактырды мен.

Дээди Советтин баштайгы соңгулда болган ол хүн мээң сакыкымга мычалдыр утундурус болушкун болуп арткан.

М. САЫН-ООЛ.

«ЧИТКЕН» ОГУРЕЦТЕР

Шоодуг

Ол хүн Санаар Сарыгович эртежи туруп, кады-биле кады огурецтер кол дады үнгөн оgoro-лун сугтарып кааш, оон бок олуң чулун, чулуп алгаш, эртенге чен иш орда-ла ажал шагы чокушалаан. Кижинс кеттиникеш, оgor-лунга келгеш, өөрөгөн чан-гы-биле огурец дестерин чагы-гыстап алып, мыла согааш дады ышкыш шөйбек көк-көк огурецтерин санааш, оларныкы дандызын бажыңың иштинде тургузуп алган. Оон улаштыр гаражыңа барган. «Сереңчизе хорамча чок» деп улустун мерген пугазын ол хөлөк сагып. Ийи чыл бу-рунгаар садып алгашы бар-ле аккыр онуг «Жигули», сески класты дөрсөн оглу-га белек кылдыр салып, өң-нөөн ас дээрге өнөш «Волкс» деп мотоцикли ту-ружунда севээр.

Районун хереклекчилер ниятизелин улуг бухгалте-ри бооп он чыл аякылап ту-рар Санаар Сарыгович ажал-дан келгеш, бажыңың-даа кирибей, огурецтерин ончалап кирипкен. Санап-санап кээр-ге, он огурец эртенги санал-тудап турар болган. Оларын сыптап үзүп апарган истери херечиле турда, мыч огурец чок болбайн канчаар. Кижинистин дораа-ла арыштырай дүрүзүп, улуг кымыс хай-нып келген. Кожанында хей уруглардыг туудужу Чечек-оол сугтун бажыңыңе кире халып келгенин аскербөр. Санаар Сарыгович бажыңың херээжен ээинде-ле барган:

— Огурети садып алдың бе азы даштыртып чулуп алдың бе — деп, ол дораан айттырган.

— Огорудувустун баштай-гы дүжүдү ышкыла. Бодун-да чагай дүжүт турда, ону саткан херээ чүү боор, ача-зы. Стодце чалап тур мен, саадаңар, Санаар Сарыгович — деп, оон кадым өөрүшкүдү хүдүмүзүп турган.

— Силерин оолдарыңар бистиң огорудушту саза ба-зын, оорлоп каан-дыр. Улус-тун кымыс-кылашын тургал-өстүрүп алган чүвезин өөр-лаарга болур бе моонор?! Уругдарыңарны хай денер, кожалар. Моон сонгар олар маң херимин артавазыңар.

В. ХОМУШКУ.

Ол чүү дээринер ол, кожам. Бөгүн бажыңымыска кым-даа хүнээвен. Оолдарын үжээлэ пионер лагеринде, аг-дыгы классы уругу көдөдө кырган ача-незиниң аалында турар. Бичин уругларым са-лыкке хүнээр улус, чаа ак-кедям — деп, кожалы кады-нын чугаалаанын чыдып кал-ганын Санаар Сарыгович үнү чыда шал-бул дыннаан.

Бажыңыңа кирип кээрге, Санаар Сарыговичиң ка-за-йы уткүй кылашпап каап, оон мойнундан куспаап, эр-гелзеп чугаалаан:

— Төрүтүңген хүнүң-би-ле байыр чедирип тур мен, ачазы.

Демгиз ам каан өөжургап, аш-чеминин чаак суун сайы-радып келер чагай чыдың чаа-ла аскерип. Бодунда ба-йырлааның, 35 харлап тура-рын, сактып келген. Стол кырында кылап баштыг шам-панское, тавакта дүгөн элт, бичежек саккында быдаа, чалгыт тавакта салаттан огурец дөлгөттинген.

— Огурети садып алдың бе азы даштыртып чулуп алдың бе — деп, ол дораан айттырган.

— Огорудувустун баштай-гы дүжүдү ышкыла. Бодун-да чагай дүжүт турда, ону саткан херээ чүү боор, ача-зы. Стодце чалап тур мен, саадаңар, Санаар Сарыгович — деп, оон кадым өөрүшкүдү хүдүмүзүп турган.

В. ХОМУШКУ.

МАРТ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 «Уе», 8.40 — Уруг-ларга эртенги гимнастика, 8.55 — «Будильник», 9.25 Конык спорттуга дегелей-ниң бирги чери дээр мар-гылдаа. Спринт, 9.55 Чик атлетикага Европаның бирги чери дээр маргылдаа, 10.40 — «Совет Экидентге бараан бооп тур мен!», 11.40 — «Кадикшыл», 12.25 — «Эр-тентиги почта», 12.55 — «Ка-дэниң шагы», 13.55—14.10 — Часпар, 14.10 — Н. Пого-дин — «Кремлевские кура-ны», Фильм-шпи, 16.50 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинге соңгулдар хуну. Соңгулда участогундан ре-портаж, 17.05 — «Ал-чо-ручулар клуу», 18.05 — «Музыкальный южук», 18.35 — «Делегей панора-мазы», 19.25 — «Светлый путь», Уран-чечен фильм, 21.00 — «Уе», 21.45 — «Делегей болтап аныктар», 22.20 — Концерт, 22.45 — 22.55 — Телемдээрлер.

ИНИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Уругларга эртенги гимнастика, 8.20 — «Эртем болтап техника», Кинжур-нал, 8.30 — Концерт, 9.00 Орус чугаа, 9.30 — Доку-менталдыг фильмдер, 10.00 — Ф. Шуберт, Симфония № 9 до мажор, 10.50 — «Биддингир-даа болза, а-дептит», 11.50 — Уругларга фильм, 13.00 — «9-ку сту-дия».

КЫЗЫЛДАН

14.00 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинге соңгул-далар хуну. Республиканың соңгулда участогундан ре-портаж, 14.10 — Кинжур-нал, 14.20 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Сөвдинге соңгул-далар хуну. Республикада соңгулда участогундан ре-портаж (орус дылда).

МОСКВАДАН

14.30 — «Советская жи-шн» журналын шаңалы дээр синхронит элтиник-ге дегелей маргылдаа, 15.05 — Бистиң корреспон-денттерин чугаалап тур-дар, 15.35 — «Куншактар», Документалдыг телефильм, 15.45 — «Адыант он пос-содовителства» деп беш сериялыг уран-чечен теле-фильминин 5-чи сериясы, 17.00 — Фильм-концерт, 18.05 — «Улица полна не-ожидаанностей», Уран-чечен фильм, 19.15 — Доку-менталдыг фильм, 19.25 — Ку-рүнегин орус музейи, XVIII чүс чылдын бирги чарты-мын уран чүүлү, 20.00 — «Тамыкың удулар, чап-тар!», 20.15 — «Черде, дээр-ле болтап далайда», 20.45 — Документалдыг фильм, 21.00 — «Уе», 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ-ниң бирги чери дээр маргылдаа, «Со-кол» — «Динамо» (Рига), 2-ги болгаш 3-кү оюннар.

Бөгүн республикага көжүп турар булуттар, чабас. Ийи-бүрү улаанышкынныг хаттын күжү кошкоч. Агаар 8—13, чамдык районнарда 2 градус чылгандан 3 градус чедир оор.

Кызылга онзагай өскер-линикин болас. Хат кошкоч. Агаар дүне 20—33, түдүс 8—10 градус оор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Оглас-ишь» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Злой дух Ямбуя» 9.00, 12.30, 18.50, «Вечера на хуторе близ Дя-каньки» 11.00, 14.30, «Мос-ква слезам не верит» 16.00, «Скорость» 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Двенадцать месия» 12.30, «Ты мне — я тебе» 14.00, 15.40, «Жизнь на грешной земле» 17.20, 19.00, 20.30 шактар-да.

«ЕНИСЕЙ»: «Ледяная явучка» 14.00, «День ко-мандира дивизии» 15.30, «Влюблен по собственному желанию» 17.30 шактарда.

Редакцияның адреси:

667000. Кызыл, Шетиники болгаш Кравченко кудумчуу бажы № 3. Телефоны: Редакторун 2-24-63, редакторун овалачыларынын 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарины 2-23-35, партийки амыдарал болгаш улустур кылдыртыны 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузат кылдыртыны 2-37-13, чанга кылдыртыны 2-41-27, информация кылдыртыны 2-20-60, култура кылдыртыны 2-23-54, көдө ажал-агы кылдыртыны 2-21-47, корректорларыны 2-27-41, бухгалтерияны 2-12-45, солун келбей барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чатыл № 2070.